Mişel Paşa tarafından Şeker Fabrikası Kurulması

Hüner Şencan

BOA. İ. MMS, 65-3054, Şûrâ-yı Devlet, 1303 (1887 yılı)

Memâlik-i Devlet-i Aliyye'nin her tarafında şeker i‘mâli zımnında **elli sene müddetle imtiyâz i‘tâsı** istid‘âsını hâvî **Fenerler sâhib-i imtiyâzı sa‘âdetlü Mişel Paşa tarafından** rikâb-ı hümâyûn-ı şâhâneye bi't-takdîm Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyurulan arîzanın tercemesi ve ahîren mûmâ-ileyh tarafından i‘tâ olunan iki kıt‘a Fransızca varaka birleşdirilerek Nâfia Dâiresi'nde kırâet olundu.

Memâlik-i şâhânenin e‘âzım-ı sarfiyâtından biri şeker olduğu ve arâzîmizin pancar ve şeker kamışı zer‘ine pek ziyâde kābiliyet ve isti‘dâdı bulunduğu hâlde i‘mâliçün el-hâletü hâzihî fabrikalar yapılamaması hasebiyle her sene yüz yirmi iki milyon guruşu mütecâviz akçe Avrupa'ya gitmekde olduğuna nazaran bu fabrikaların te’sîs ve inşâsı husûsunun müstelzim olacağı muhassenât muhtâc-ı ta‘rîf olmayıp vâkı‘a o misillü şeylerin imtiyâz ve inhisâr altına alınması maksad-ı aslî olan rekābet-i dâhiliyenin husûlüne mâni‘ olageldiği mülâhazasınca memleket için bir dereceye kadar muzır ve usûl ve kāide-i cariyeye mugāyir ise **de velev imtiyâz ile olsun bu fabrikaların inşâsı birçok arâzînin imarıyla beraber hârice çıkan mebâliğ-i külliyeden bir kısmının dâhil-i memleketde kalmasını ve şekerin tehvîn-i fiâtını mûcib olacağından** bâb-ı rekābet mesdûd olduğu hâlde yine devlete ve umûma âid bir takım menâfi‘ ve fevâid husûle geleceği derkâr olup hususiyle **şimdiye kadar memâlik-i şâhânede şeker fabrikaları te’sîsi zımnında hiç kimse tarafından rağbet izhâr olunmadığı gibi karîben dahi bu bâbda tâlibler zuhûr edeceği ve cesîm sermâyelere muhtâc olan bu fabrikaları bilâ-imtiyâz küşâd eyleyeceği ma‘lûm olmadığından** âtîde yalnız ruhsatla şeker fabrikaların inşâ edilerek **rekābet hâsıl ve halk daha ziyâde müstefîd olur mütâla‘asına binâen memleketin gayr-ı mahdûd bir müddetle şeker i‘mâli fâidesinden mahrûm edilmesi tecvîz olunamayacağına** ve taleb olunan inhisardan garaz şeker fürûhtu mâddesinin yed-i vâhide verilmesi husûsu olmayıp **yalnız başkalarının şeker i‘mâline mahsûs fabrika inşâsına salâhiyeti olmaması mâddesinden ibâret olduğu ve hasbe'l-uhûd Avrupa'dan şeker idhâlini men‘a medâr olur ağır resm vaz‘ı mümkün olamayacağı cihetle sanâyi‘-i dâhiliyye mahsûlât-ı ecnebiyyenin rekābetine dayanabilmek için be-heme-hâl teşvîkāt ve teshîlât-ı fevka'l-âde ve belki bir mu‘âmele-i istisnâiyye görmeğe muhtâc olduğu gayr-ı münker idüğüne** ve pancar ve şeker kamışı a‘şârından Hazîne-i Celîle istifâde edeceği gibi birçok nüfûsun fabrikalarda **istihdâmıyla ta‘ayyüşleri te’mîn edilmiş olacağına binâen esâs-ı istid‘ânın kabûlü muvâfık-ı maslahat görünmüşdür**. Şerâit-i imtiyâziyyeye gelince; imtiyâznın kâffe-i memâlik-i şâhâneye şümûlü olması ve **elli sene müddet i‘tâsı** ve **hâsılât-ı sâfiyyeden yüzde yirmisinin Hükûmet-i Seniyye'ye âid olması mâddelerinden** ibâret olup bu kadar müddet ise istiksâr olunduğundan bunun tenkīsi ve kâffe-i memâlik-i şâhânenin taht-ı imtiyâza alınması münâsib olamayacağı cihetle inhisârın yalnız ba‘zı vilâyâta hasrı ve hükûmete âid hisse-i temettu‘un mu‘âmelâtca mûcib-i suhûlet olmak üzere hâsılât-ı ayr-ı sâfiyyeden verilmesi lâzım geleceği hakkında **Mişel Paşa ile birçok mübâhasât cereyânından sonra fabrikaların te’sîsi için Dersaadet, Edirne, Selanik, Erzurum, Trabzon, Samsun, Kastamonu, Aydın, Şam, Bağdad, Adana ve Haleb vilâyetlerinin tahsîsi ve Vilâyât-ı Mümtâze ile Hicaz ve Trablus ve Yemen ve Cezâyir-i Bahr-i Sefîd ve Girid müstesnâ olmak üzere vilâyât-ı sâire için dahi şerâit-i mütesâviyye ile hakk-ı rüchân i‘tâ olunması ve müddet-i imtiyâziyyenin iki sene ta‘yîn olunan inşâât müddeti dâhil olmadığı hâlde** otuz beş yani târih-i fermân-ı âlîden i‘tibâren **otuz yedi seneye tenzîliyle beraber hâsılât-ı gayr-ı sâfiyyeden yalnız yüzde sekizinin Hükûmet-i Seniyye'ye âid olması ve fermân-ı âlî târihinden iki seneye kadar ta‘dâd olunan vilâyâtdan lâ-ekal beşinde şeker fabrikaları inşâ olunmaz ise imtiyâzın fesh olunması husûslarına Paşa-yı mûmâ-ileyh muvâfakat etmiş** ve bundan ziyâde ta‘dîlât kabûl edemeyeceğini tahrîren beyân eylemişdir. Eğerçi bu fabrikaların te’sîsi husûle geldiği takdîrde şeker idhâlâtı ve binâenaleyh gümrük rüsûmâtı tenâkus edecek ve bi't-tab‘ bu fabrikaların ma‘mûlâtı dâhilî

gümrük resminden muâf olacak ise de bunların temettu‘undan devlete verilecek resmin bu noksana tekābül etmesi me’mûl olup ihrâcât vukū‘unda dahi alınacak resimden başkaca istifâde edileceğine mebnî burası câ-yi tereddüd olmayıp **ancak Mişel Paşa on iki vilâyeti taht-ı imtiyâza almak ârzûsunda ve kusûru için dahi hakk-ı rüchân talebinde olduğundan** ve istisnâ edilen vilâyâtın pancar ve şeker kamışı zer‘ine sâlih olup olmadığı mechûl idüğünden buna müsâ‘ade olunduğu hâlde kâffe-i memâlik-i şâhânenin müddet-i medîde inhisâr altına alınmış olması mahzûru vârid-i hâtır olmuş ve hâsılâtdan Hükûmet-i Seniyye'ye verilecek olan yüzde sekiz el-yevm istîfâ olunagelen gümrük resmi derecesinde olup halbuki Avrupa'da ve ez-cümle Fransa'da arâzî kıymeti ve amele ücreti pek fâhiş olmasından kat‘-ı nazar serbestî-i sanâyi‘ hasebiyle herkes bilâ-imtiyâz fabrika küşâd etmekde iken beher yüz kilogram şeker için resm-i i‘mâliyye olarak hükûmete yirmi altı frank verilmekde ve hâricden getirilen şeker için dahi ağır resm vaz‘ıyla tuz hakkında olunan mu‘âmeleye karîb bir mu‘âmele icrâ olunmakda olduğundan ve **memâlik-i şâhânede gerek arâzîsinin gerek amele ücretinin ehveniyeti memâlik-i sâireye makīs olamayıp bir de imtiyâz verileceğinden bu inhisâra mukābil yüzde sekizden ziyâde bir şey verilmesinin kāideten lüzûmu ve işin buna tahammülü derkâr bulunmuş olmağla tafsîlât-ı ma‘rûzaya Mişel Paşa'nın daha ziyâde ta‘dîlât icrâsına muvâfakat edemeyeceğini kat‘iyyen beyân eylemesine nazaran esâsı ve teferru‘ât-ı maslahat karîn-i kabûl-i âlî olduğu hâlde şerâit-i meşrûha dâiresinde iktizâ eden mukāvele lâyihasının tanzîmi husûsunun** Ticâret Nezâreti'ne havâle buyurulması menût-ı re’y-i rezîn-i isâbet-karîn-i cenâb-ı vekâlet-penâhîleri bulunmağın ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

[Şûrâ-yı Devlet Nâfia Dairesi üyelerinin mühürleri]